

החיל האשורי האחרון בארץ ישראל

יבין כץ

מה ללוי בבית הקברות?

באחת מחלקות הקבורה הפזורות במכלול בתי הקברות הבריטיים ברמלה, בבית העלמין של חללי מלחמת העולם השנייה, מצויה מצבה משונה בעלת סיפור ייחודי ונשכח: השם החרות על המצבה הוא שמעון יצחק, ומתחתיו המילים עיראק לוי (SHIMON YSKHAQ — IRAQ LEVY). מעל השם חרותות שתי חרבות משוכלות, ומתחתיו, למרבה הפליאה, חרות גם צלב נוצרי.

למראה המצבה מתעוררת מיד השאלה מה לשמעון יצחק לוי מעיראק ולצלב הנוצרי, אלא שבדיקה במשרד בתי העלמין מעלה עד מהרה שהמילה לוי אינה אלא "ליואי", יחידת עזר של חיל האוויר המלכותי הבריטי בעיראק, וכי אותו שמעון יצחק לא היה יהודי כלל. סיפורו שלו, כפי שנראה, הוא גם סיפורו של החיל האשורי האחרון שעבר בארץ ישראל, בתקופת מלחמת העולם השנייה.

נוצרים בארץ אשור

שמעון יצחק, כך מתברר, שירת ביחידת עזר של חיל האוויר הבריטי שנקראה IRAQ LEVIES (מגויסי עיראק). כמו רוב חיילי היחידה היה גם שמעון יצחק בן לעדה הנוצרית האשורית, המייחסת עצמה לצאצאי האימפריה האשורית הקדומה, ותובעת לעצמה אוטונומיה על חורבות העיר נינוה וסביבתן. לעומתם, יש לציין, היסטוריונים רבים מטילים ספק בקשר שבין העדה הנוצרית הקטנה לבין האימפריה האשורית.

בני העדה האשורית משתייכים לאחת הכנסיות הנוצריות העתיקות ביותר בעולם, "כנסיית המזרח", שקמה ממזרח לנהר הפרת ובימי פריחתה התפרסה מן הפרת ועד לים הצהוב הסיני. שמה הרשמי של הכנסייה הוא "הכנסייה האשורית האפוסטולית קתולית הקדושה", ואולם כינויים הנפוץ והמוכר יותר של האשורים הוא "נסטוריאנים", על שם נסטוריוס, פטריארך קונסטנטינופול, שהודח מתפקידו בשנת 431 והוכרז ככופר. כנסיית המזרח לא קיבלה מעולם את החרמתו של נסטוריוס, ואימצה את האסכולה הדתית שבה דגל, אף שלא היה לו כל קשר ישיר לכנסיית המזרח עצמה.

ליווי'ס אשורים
בחבניה, עירק 1942
Imperial War
(Museum, London)

המערב. נוסח התנ"ך שבו הם מאמינים נקרא "פשיטא", והניב הארמי של שפתם קרוב לניב הארמי של חלק מן היהודים שישבו בכורדיסטן האיראנית. האשורים, אגב, רואים ביהודים אלו את ה"אשורים היהודים".

בין המעצמות

לקראת המאה ה-20 חיו שבטי האשורים בעיקר בכמה מחבלי כורדיסטן: חלקם בהרי הכיארי שבדרום מזרח תורכיה וחלקם סביב אגם אורמיה שבפרס. מלחמת העולם הראשונה מצאה את האשורים מרוכזים בתחום מחיה צר יחסית, וכמו מרבית הנוצרים באימפריה העות'מאנית בראשית מלחמת העולם הראשונה, סבלו גם האשורים מחשדנות ומהתנכלות חוזרת ונשנית מצד השלטונות. לאחר שגם הכורדים ניצלו את אוירת המלחמה וטבחו באשורים, כינס ראש הכנסייה דאז, בנימין שמעון (שנקרא כמו כל ראשי כנסיית המזרח בשמו של פטרוס-שמעון), את כל ראשי השבטים (מאליקים) ומנהיגי הכנסייה, לאספה מוכרעת באפריל 1915.

באספה הוחלט כי כיוון שאין האימפריה העות'מאנית מסוגלת להבטיח את שלומם של האשורים, יילחמו האחרונים לצד "מדינות ההסכמה". כך הצטרפו האשורים לצבא רוסיה שפלש לפרס ולחמו לצדו, אלא שעם פרוץ המהפכה ברוסיה, בשנת 1917, נסוג צבא רוסיה מפרס והאשורים נותרו קירחים מכאן ומכאן. באותו הזמן ממש הגיעה אל האשורים משלחת צבאית בריטית, ששכנעה את מנהיגיהם להצטרף אל הכוחות הבריטיים, המתקשים לכבוש את עיראק, והבטיחו לאשורים, לטענתם, כי יפעלו לאחר המלחמה להענקת עצמאות לעם האשורי. הבריטים אף יזמו מפגש בין הפטריארך האשורי וקבוצת מנהיגים אשורים לבין ראש שבט כורדי, סימקו אגא, שהסתיים לבסוף ברציחתם של הפטריארך והמנהיגים.

האשורים המוכים התרכזו באותה העת באזור אגם אורמיה, אך אז הובהר להם שהבריטים אינם מסוגלים

"רב אמה" (שר המאה) סליבו דוד ובנו אלברט
(באדיבות G. Kiwarkis, אוסטרליה)

לאחר פריחתה של כנסיית המזרח במאות הראשונות לספירה, מאז הופעת האסלאם החלה נסיגה מתמשכת בתחום השפעתה, שהגיעה לשיאה בימי טימורלנג במאה ה-14. נוסף לכך חל גם פילוג בתוך הכנסייה עצמה, שהחל במאה ה-16, כאשר חלק ניכר משבטי האשורים עברו לחסות האפיפיור ככנסייה הממשיכה לקיים את פולחנה בשפתה, אך בכפיפות לוותיקן. כדי להעמיק את ההפרדה בין הפלגים השונים, החליט האפיפיור שהנאמנים לוותיקן לא ייקראו עוד אשורים כי אם כלדים – כשדים. כך הרחיק את מאמיניו ממסורתה של ממלכת אשור המושמעת, וקירבם במונח מסוים אל אבי הדתות המונותאיסטיות – אברהם. רוב האשורים הם דוברי ניב ארמי, הקרוב לשפה העברית במובנים שונים. לוח השנה שלהם הוא הלוח הבבלי המוכר גם לנו, כאשר החודש הראשון בשנה הוא ניסן וחודשים אחרים מכונים יאאר, אלול, תישרין, שבט ואדר. טקס האוכריסטה (לחם הקודש, סעודת האדון) של כנסייתם מכונה "קרבנא", ובמובנים שונים מזכיר נוסחו את ברכת המזון היהודית יותר מאשר את האוכריסטה בכנסיות

כשהוקמה הממלכה העצמאית בעיראק בשנים 1932-1933 טבחו הכוחות המלכותיים באשורים, ואלו נאלצו להיסמך מאז עוד יותר על הקשר עם הצבא הבריטי. אלא שבעיראק נותרו, לאחר הכרזת עצמאותה, רק שני בסיסים של חיל האוויר המלכותי הבריטי, אחד בחבניה והשני בשעיבה שליד בצרה, שתפקידם היה להבטיח את האינטרסים של בריטניה בעיראק. להגנת בסיסים אלה הוקמו יחידות הליוויס העיראקי, שהאשורים היוו בהן את עיקר כוח האדם.

היחידות האשוריות במלחמת העולם השנייה

בזמן מלחמת העולם השנייה התעוררו מתנגדי הבריטים בעיראק, וניסו לסלקם לחלוטין תוך שיתוף פעולה עם הנאצים. באפריל 1941 תפסה את השלטון בעיראק קבוצה פרו-נאצית בראשות רשיד עלי אלכילאני שניסתה להשתלט על בסיסי הבריטים בעיראק, ואולם בריטניה הצליחה להעביר תגבורת לבסיס בשעיבה ולהשתלט גם על נמל בצרה.

בשלב הבא ניסו כוחותיו של רשיד עלי לתקוף את הבסיס בחבניה, שבו היוו יחידות הליוויס – 2,200 חיילים לערך – את עיקר הכוח היבשתי, שנסמך גם על סיוע ממטוסי חיל האוויר הבריטי. הייתה זו שעתם הגדולה של חיילי הליוויס האשורים, שבצוותא עם גדוד בריטי שהגיע בטיסה מבצרה הדפו את הכוחות העיראקיים ודחקו אותם לעבר פלוג'ה. שני טורים ממונעים של כוחות בריטיים מארץ ישראל ועבר הירדן הגיעו אף הם לעזרת הכוחות בעיראק, ובעזרתם חוסל המרד באזור. הטור הארצישראלי, אגב, כלל גם מתנדבים יהודים ובהם דוד רזיאל מפקד האצ"ל, שנהרג שם בהפצצה גרמנית.

הצלחתם של הליוויס בקרב על חבניה, והצורך באבטחת בסיסים בריטיים חדשים שהוקמו במזרח התיכון, הביאו לגיוס נרחב של מתנדבים ליחידות הליוויס, כשמרבית המגויסים באים מקרב האשורים ומיעוטם מקרב הכורדים והיזדים. כך הגיעו ב-1948 לארץ ישראל 11 פלוגות של חיילי הליוויס העיראקי, שהורכבו כל אחת מארבע מחלקות שמנו כל אחת כ-50 לוחמים. תפקידן של היחידות שהוצבו בארץ ישראל היה לאבטח שדות תעופה, מצבורי נשק ותחמושת.

עם הקמת יחידות הליוויס העיראקי נקבעה להן שדרת פיקוד כפולה: האחת בריטית, והשנייה שדרת פיקוד של קצינים מקומיים, בני האוכלוסייה השלטת בכל יחידה. הקצינים המקומיים נשאו דרגות ייחודיות לחיל, שנדמו כדרגות מקראיות לכל דבר: ראב חאמישי (שר חמישים), ראב אממה (שר המאה), ראב תריאממה (שר מאתיים) וראב חילא (שר החיל). לקידומת ראב, יש לציין, אין כל משמעות דתית באשורית, והיא משמשת באותה המשמעות כמו הקידומת רב בצה"ל, היינו ביטוי לסמכות ולחשיבות. גם בפלוגות של חיילים כורדים ויזדים נהגו אותן הדרגות

להתקדם אל המפגש עם כוחותיהם. בלית בררה החליט מפקד הכוחות האשורים בראשית שנת 1918 לסגת מאזור אורמיה שבפרס אל חמדן שבעיראק, מרחק של כ-800 ק"מ בשטח עוין, ולחבור כך לכוחות הבריטיים. למסע זה יצאו כ-75,000 נפש: לוחמים, נשים, טף וקשישים. בסופו של דבר הצליחו האשורים להבקיע דרך אל קווי הבריטים, אך במחיר גבוה במיוחד: כשליש מהיוצאים למסע לא הגיעו אל היעד ומתו בדרך. כך נוצר קשר של תלות בין האשורים לבין הצבא הבריטי, שנמשך עד לעזיבת אחרוני החיילים הבריטים את עיראק, באפריל 1955. האשורים שהגיעו לעיראק שוכנו במחנות פליטים. הלוחמים שבהם גויסו לעזרת הבריטים במלחמה נגד קבוצות מוסלמים מתמרדים ונגד התורכים שרצו להיאחז בשדות הנפט של מוסול. כמו לאומים אחרים שהובטחה להם עצמאות תמורת שיתוף פעולה (ארמנים, כורדים, לבנונים וסורים), גם האשורים לא זכו לקיום ההבטחה, ולעצמאות של ממש לא הגיעו. יש מהם שלימים הסתננו בחזרה לאזורי מחייתם שלפני המלחמה, בפרס ובתורכיה, ומהם שהתפזרו ברחבי עיראק. אשורים רבים עזבו את המזרח התיכון לחלוטין והיגרו לארצות הברית ולמערב אירופה.

bullet.
At 1 a.m. Katra Police Station (near Gedera), was attacked by an unknown number of armed men who succeeded in gaining entrance to the building which was damaged by explosives. One Palestinian Constable was shot dead. An Army corporal, travelling nearby in a truck, was shot and killed. A number of arms were stolen by the attackers.
(Continued on Page 3 Col. 5)

מפעילי אלחוט אשורים
בארץ ישראל (באדיבות
G. Kiwarkis, אוסטרליה)

מימין: דיווח בעיתון
Palestine Post על
התקפת האצ"ל,
29.9.1944

את שדות התעופה הבריטיים בעיראק. באפריל 1955 הסכימו הבריטים להעביר את בסיסיהם בעיראק ליד הצבא העיראקי, וטקסי ההעברה התקיימו בשלושה במאי 1955, 14 שנה בדיוק לאחר הקרב על חבניה.

לאחר פירוק היחידה הצטרף חלק קטן מן החיילים האשורים לצבא העיראקי, ואילו רובם עברו קורס להכשרה מקצועית במימון בריטי ופנו לחיים אזרחיים בעיראק ומחוצה לה. נאמנותם של האשורים לבריטים השנייה אותם על הרוב המוסלמי בעיראק, ומבין שלוש הכנסיות ה"ארמיות" בעיראק (הכלדיים, הסורים והאשורים), האחרונים הם הפחות אהודים בעיראק, ולכן ברדיפות אחר הנוצרים בעיראק, שהחמירו לאחר הכיבוש האמריקאי, הם הנרדפים ביותר. האשורים, המכנים את עדתם "בית נהריין", המקבילה הארמית למסופוטמיה (בין הנהרות), חיים ברובם כיום מחוץ למסופוטמיה, ובארצות המערב מרכזם כיום הוא בשיקאגו שבארצות הברית, שם שוכן ראש הכנסייה, הפטריארך מר דינחה הרביעי. הפזורה האשורית פרוסה מאוסטרליה דרך הודו, רוסיה ומערב אירופה ועד ארצות הברית, כשבכל מקום עדיין יש כאלו החולמים על קימומה של נינוה במרכזה של ישות לאומית אשורית עצמאית. אולי גם בגלל הדמיון המסוים שבין סיפורם לבין סיפורו של העם היהודי, מביעים מנהיגיהם בשנים האחרונות תמיכה עקיבה למדי במדינת ישראל ובאוכלוסייה היהודית בעולם.

בסופו של דבר, שהותם המתמשכת של החיילים האשורים בארץ לא השאירה חותם של ממש, וכל שנותר כיום הוא שבעה קברים: חמישה בבית הקברות הבריטי בחיפה ושניים ברמלה.

לקצינים המקומיים, שפעלו מול מפקדי היחידות הבריטיים והיו כפופים להם.

יחד עם פלוגות האבטחה הגיעה לארץ גם פלוגת העילית של הליווייס, פלוגת הצנחנים מס' 1 של החיל, שהחלה את אימוניה בעיראק והגיעה לארץ להשלמתם. עם השלמת אימוניהם סופחו הצנחנים לבטליון ה-11 של הצנחנים ששהה בארץ. בשנת 1944 נשלחו הצנחנים האשורים לאיטליה, שממנה יצאו לשני מבצעים: שחרור אלבניה בנובמבר 1944, וסיכול הניסיון הקומוניסטי לתפוס את השלטון ביוון, בדצמבר באותה השנה.

בסמוך לקברו של שמעון יצחק ברמלה, נקבר חייל אשורי נוסף, ראב-אממה סליבו דוויד, שנסייב מותו היו שונות משל מרבית החיילים. במוצאי יום הכיפורים תש"ה תקפו לוחמי האצ"ל ארבע תחנות משטרה בריטיות, מחיפה בצפון ועד קטרה (גדרה) בדרום. ראב-אממה סליבו דוויד ונהגו הערבי סיירו באזור קטרה בעת ההתקפה, חשו לעזרת השוטרים הבריטים ונעצרו על ידי לוחמי האצ"ל בדרך הגישה לתחנה. הלוחמים דרשו מסליבו דוויד למסור את נשקו, ומשזה סירב הרגוהו ולקחו את נשקו. נהגו ניצל את החשכה, ברח מן המקום והתחבא, ומאוחר יותר דיווח על השתלשלות המאורעות למפקדיו. וכך, שלוש וחצי שנים לאחר שחיילי הליווייס נלחמו כתף אל כתף עם לוחמי האצ"ל בעיראק, הציב אותם הגורל כשהם נלחמים זה מול זה.

סופו של החיל האשורי האחרון

לקראת סוף מלחמת העולם השנייה הוחזרו כל יחידות הליווייס לעיראק. במהלך שנת 1946 פוטרו רוב מגויסי הליווייס מתפקידיהם, ונותרו רק יחידות קטנות שאבטחו

לעיון נוסף:

1. R.Malek-Yonan, *The Crimson Field*, Verdugo city 2005